

ЕВРОЗОНАТА – СТРАТЕГИЯ ЗА ДЕТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯ И РЕТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯ

Мария Коцева-Тикова¹, Институт за икономически изследвания, БАН

Резюме

Еврозоната се разглежда като стратегия за детериториализация и в същото време ретериториализация на нова основа. Изследват се позитивите, които споделят членовете, а така също негативите от участието в този съюз. Анализират се и се оценяват показателите за конвергенция на страните – членки на еврозоната и на ЕС.

Ключови думи: детериториализация; еврозона; конвергенция.

THE EUROZONE – STRATEGY FOR DETERRITORIALIZATION AND RETERRITORIALIZATION

Maria Kotseva-Tikova², Economic Research Institute at the Bulgarian Academy of Sciences

Abstract

The Eurozone is considered as a strategy of deterritorialization and at the same time reterritorialization on a new basis. The positive impacts shared by the members are examined, as well as the negative implications of the participation in the union. The convergence indicators of the member countries of the Eurozone and the EU are analyzed and evaluated.

Keywords: deterritorialization; eurozone; convergence.

---

¹ Мария Коцева-Тикова е магистър по финанси от УНСС и доктор по икономика от Института за икономически изследвания при БАН. Доцент в катедра „Публична администрация“ във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и изследовател към Института за икономически изследвания при БАН. Изследователските ѝ интереси са в областта на възобновяемите енергийни източници, зелената икономика и растеж, активното разработване на проблеми на основното образование в страната.

² Maria Kotseva-Tikova has a Master's degree in Finance from the University of National and World Economy and she is a Ph.D. in Economics at the Economic Research Institute at the Bulgarian Academy of Sciences. She is an Associate Professor in the Public Administration Department at the Faculty of Philosophy of the Sofia University "St. Kliment Ohridski" and a researcher at the Economic Research Institute at the BAS. Her research interests are in the field of renewable energy sources, green economy and growth, and active development of primary education problems in the country.

УВОД

Детериториализацията като процес на разкъсване на социалните връзки на една територия, с което се унищожава текущата структура, е следван от нов процес на ретериториализация. Тя се оценява като последица от глобализацията, в резултат на което намалява ролята на държавата. Делюз и Гатари (Deleuze and Guattari) въвеждат термина и го използват за анализ на различни явления. Това е еластична конструкция, разработена като теоретична рамка за анализ на явления в широк диапазон от изследователски области (Еко, 2021). Едно от тях е обяснението на капитализма – детериториализация на суровините и хората и в същото време териториализация чрез капитала. От съвременна гледна точка глобализацията също е разглеждана като подобен процес – преход от едни територии към създаване на нови. Всяко действие на разместване на реалността поражда противодействие, насочено към възстановяване на статуквото (Еко, 2021). Понастоящем се поставя въпросът за това как да се постигне свързаност и извличане на полезност от подобни процеси в духа на Парето за подобряване чрез липса на влошаване на положението на останалите участници в детериториализацията.

Идеята за създаване на Европейски съюз детериториализира политическото пространство и ретериториализира политическата общност на нова основа (Belanger, 2015). Дори и еврозоната е възприемана като стратегия за детериториализация и формиране на нова общност. Още със създаването ѝ се признава за съществуването на дефекти в конструкцията, които пораждат напрежение и съмнение сред някои учени и политици за необходимост от участие в подобна нова структура.

Целта на статията е да се оцени състоянието на еврозоната от гледна точка на условията за преминаване от национален към наднационален модел на парично сътрудничество през призмата на критериите за конвергенция. Ползите и рисковете са оценени чрез основните показатели, използвани за измерване на номиналната конвергенция, като за реална конвергенция е изследван показателят БВП/човек от населението по паритет на покупателната способност (ППС).

ОЦЕНКА НА ПАРИЧНИЯ СЪЮЗ

Още със създаването на еврозоната се признава, че тя има дефекти. Това заявяват изследователите на оптималната валутна зона, които оценяват възможностите на еврозоната да се превърне в такава. Очаква се конструктивните дефекти да доведат до конфликти и до разпадане на общността. Оптималността е разглеждана от гледна точка на състоянието на пазара на труда. „Ако преобладаващият режим на обменния курс, фиксиран или гъвкав, може да поддържа външен баланс, без да причинява безработица (или, от друга страна, инфлация на заплатите, предизвикана от търсенето), този режим е оптимален. Ако валутният режим в рамките на дадена област причинява безработица някъде в тази област (или принуждава друга част от същата област да приеме инфлацията като противодействие за безработицата), той не е оптимален“ (Kenen, 1969). Привържениците на идеята за парична интеграция явно разчитат, че при появата на шок ще се търсят механизми за доизграждане на липсващите звена на този съюз. Политическите мотиви надделяват над икономическите. Политическата интеграция е

възприемана като средството, което ще спомага за постигане на икономическа интеграция и за коригиране на липсите, когато те се усетят от общността.

Чрез подобен съюз се търси и геополитическа стабилност. Според Фридман (1997) „... целта е да се свържат Германия и Франция толкова тясно, че да се направи невъзможна бъдеща европейска война и да се подготви сцената за федерални Съединени европейски щати“. В същото време съмненията, че приемането на еврото би задълбочило политическото напрежение, остават. Разнопосочни шокове биха се превърнали в разделящи политически въпроси (Fridman, 1997). Политиката, която доминира над икономиката обаче, затруднява създаването на икономическите условия, които биха позволили на еврото да работи (Стиглиц [Stiglits] 2016).

През 2018 г. 14 икономисти представят предложения за промени в организацията на Еврозоната, тъй като смятат, че институциите, управляващи еврозоната, не са подходящи за целта да предотвратяват кризи, а още по-малко – да ги управляват (Politico.eu, 2018). След поредица от икономически сътресения и особено след финансово-икономическата криза от 2008 г. страните от еврозоната демонстрират бавно възстановяване на фона на темповете в САЩ. Европейската централна банка (ЕЦБ) ясно декларира готовност за подкрепа срещу инфлацията и дълговата криза, за да се съхрани паричният съюз, но е необходима и промяна в организацията и инструментите, които съпровождат паричната политика, така че отделните страни да не бъдат оставени да се справят индивидуално с негативните резултати от провеждането на общата парична политика.

ВАЛУТНА ТЕРИТОРИАЛИЗАЦИЯ

Планира се икономическата и политическата интеграция на държавите – членки на Европейския съюз, да бъде задълбочена чрез въвеждане на единна валута. Първите опити за това са от 60-те години на XX в. и целят завършване на интеграционния процес и подобряване на икономическото представяне на участващите страни. Заедно с идеята за намаляване на транзакционните разходи споделянето на риска е една от причините за европейската парична интеграция, което се подкрепя от икономически изследвания от 90-те години на миналия век (Schelkle, 2017). Паричният съюз се разглежда като възможност за диверсифициране на рисковете. Създаването на пул срещу общ риск е подход за оптимизирането му, но различните ефекти от него правят солидарността трудна за поддържане в политически план.

Общата валута се оценява и през призмата на публичното благо. Счита се, че неуспехът да се осигури колективно благо често се дължи на недоверието сред участващите страни, че всички ще изпълняват споразумението. По този начин обединяване на държави членки с много различни интереси и позиции по отношение на управлението на валутния курс изглежда трудно. Почти всяко обяснение на кризата в еврозоната се основава на твърдението, че съюзът е твърде разнообразен, за да може да функционира (Стиглиц [Stiglits] 2016). Освен политическите различия, то и икономическите са съществени. Разликите са по отношение на равнището на БВП, инфлацията, безработицата и задлъжнялостта. Въпреки сближаването страните ще продължават да имат различия, което обосновава необходимостта от „допълнителни институции“ (Стиглиц [Stiglits] 2016).

Стабилната валута е в интерес на всички членове на еврозоната, а самият паричен съюз е в интерес на някои от тях – преди всичко на Германия, но също и на страните от Бенелюкс и Финландия, както и на някои страни от Централна и Източна Европа, в които правителствата са склонни да бъдат фискално консервативни. Двадесет години след въвеждането на единната валута в изследване на Centre for European Policy във Фрайбург от 2019 г. (20 Years of the Euro: Winners and Losers) се посочва, че само две държави печелят от еврото: Германия и Нидерландия. Гърция е оценена с малък положителен резултат към 2017 г. Оценката е направена за 8 страни – Белгия, Германия, Франция, Гърция, Италия, Нидерландия, Португалия и Испания. Според изследването възможностите за създаване на БВП се влошават, като само две страни са посочени като печеливши. Премахването на националните валути лишава страните от конкурентна девалвация чрез понижаване на валутния курс, като се засилва друга форма на девалвация – намаляване на заплатите, за да се понижи реалният обменен курс. Бремето на подобна политика се поема от работниците на страната, която я прилага (Стиглиц [Stiglitz] 2016), което води до влошаване на икономическия ѝ растеж. Основната институция на еврозоната е ЕЦБ, която е създадена с цел да поддържа стабилността на цените. Тя е напълно независима и се фокусира върху управлението на инфлацията дори когато това е за сметка на намаляване на реалния растеж. Провежданата политика е на сдържане, а не на експанзия. Целта е инфлацията дори когато това е за сметка на намаляване на реалния растеж. В същото време наличието на задължителни фискални правила за страните от еврозоната силно затруднява прилагането на бюджетната политика като противодействие на сдържачата парична политика (Cohen, 2003). Засилването на паричната солидарност между неравностойните партньори остава предизвикателство. Опасенията са за солидарност при изплащане на задълженията на държавите с най-голям дълг, което ще е за сметка на фискално сдържаните страни (Сарийски [Sariyski] 2023).

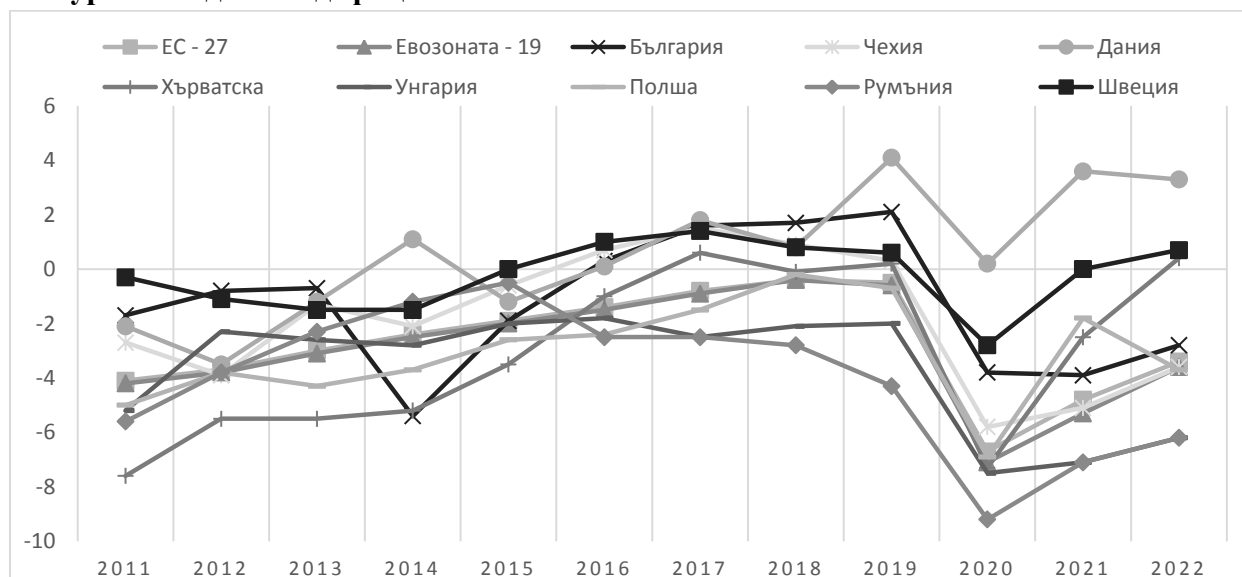
РЕАЛНА И НОМИНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ

Конвергенционните критерии за участие в Еврозоната се считат за приемлива база за оценка на сходството по отношение на фискалната и паричната политика на отделните страни. Те не се базират на някаква икономическа теория, но се възприемат като предпазни мерки срещу неблагоприятен избор. Фискалните правила са застраховка срещу морален риск. Правилата сигнализират на страните членки, че тези с над 3% бюджетен дефицит или 60% дълг са в нарушение на поети ангажименти и не могат да очакват опрощаване на неизпълнението, ако публичният дълг се превърне в проблем. Критериите са създадени, за да гарантират стабилността на ядрото на еврозоната, но разхлабването им както преди влизането, така и след като страната е станала част от нея, прави този паричен съюз все по-нестабилно и по-малко привлекателно място за тези извън него (Bobeva, 2023). Основните отрицателни страни са по отношение на различията във дългосрочното следване на фискалните ограничения. Бюджетните дефицити и държавните дългове са два устойчиви проблема на зоната. За последните 12 години в еврозоната се регистрира бюджетен дефицит, като за 1/3 от периода той е над заложената граница, което показва наличието на постоянни фактори, изискващи по-голяма сума на разходите в сравнение с приходите на държавите (Фигура 1). Хърватска

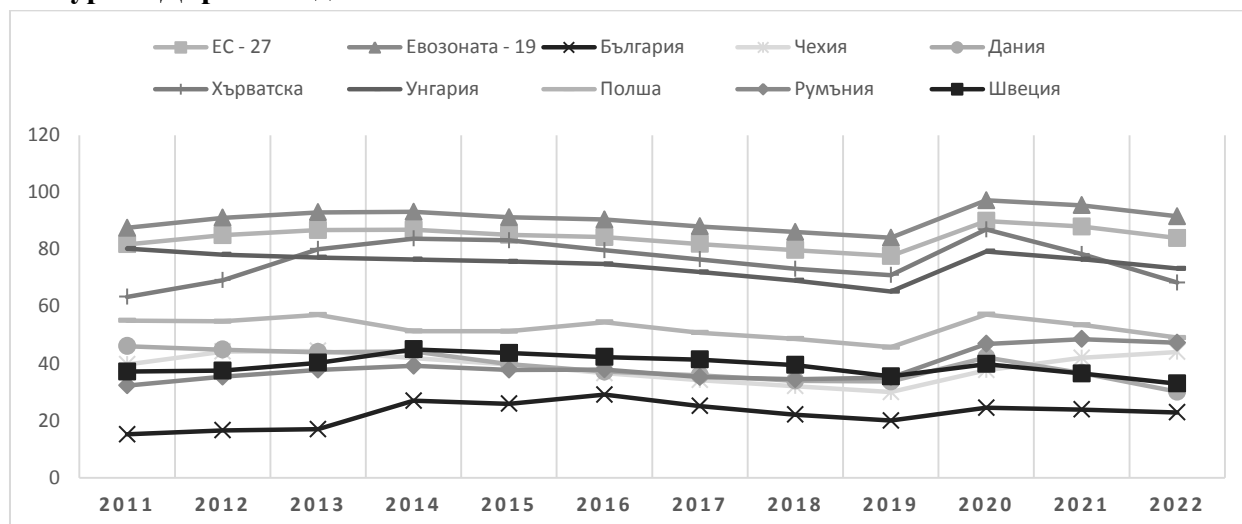
успява да намали разходите си през 2022 г., за да може да отговори на критериите и да стане част от еврозоната, демонстрирайки неизпълнение на критерия за половината от периода 2011 – 2022 г.

Сериозен проблем представлява държавният дълг, който показател е плътно свързан и с размерите на бюджетните дефицити. Средно за еврозоната той не спада под 84% от БВП, което е равнището му през 2019 г. (Фигура 2). От 2020 г. задлъжнялостта нараства в резултат на държавната подкрепа по време на кризата, причинена от пандемията от КОВИД-19, като през 2022 г. делът е над 90% от БВП. Страните с най-висока задлъжнялост (над 100% от БВП) са Гърция, Италия, Португалия, Испания, Франция и Белгия. Естония (член на еврозоната) и България са най-слабо задлъжнелите страни – членки на ЕС, като Дания и Швеция, които не са част от еврозоната, поддържат също нисък дял на държавния дълг. Хърватска не успява да изпълни този критерий през 2022 г. Въпреки това страната е приета за член, което говори за неизпълнение на правилата и респективно буди съмнения за необходимостта от подобни правила и за политическа интерпретация при прилагането на различни критерии спрямо отделните страни.

Фигура 1. Бюджетен дефицит – % от БВП

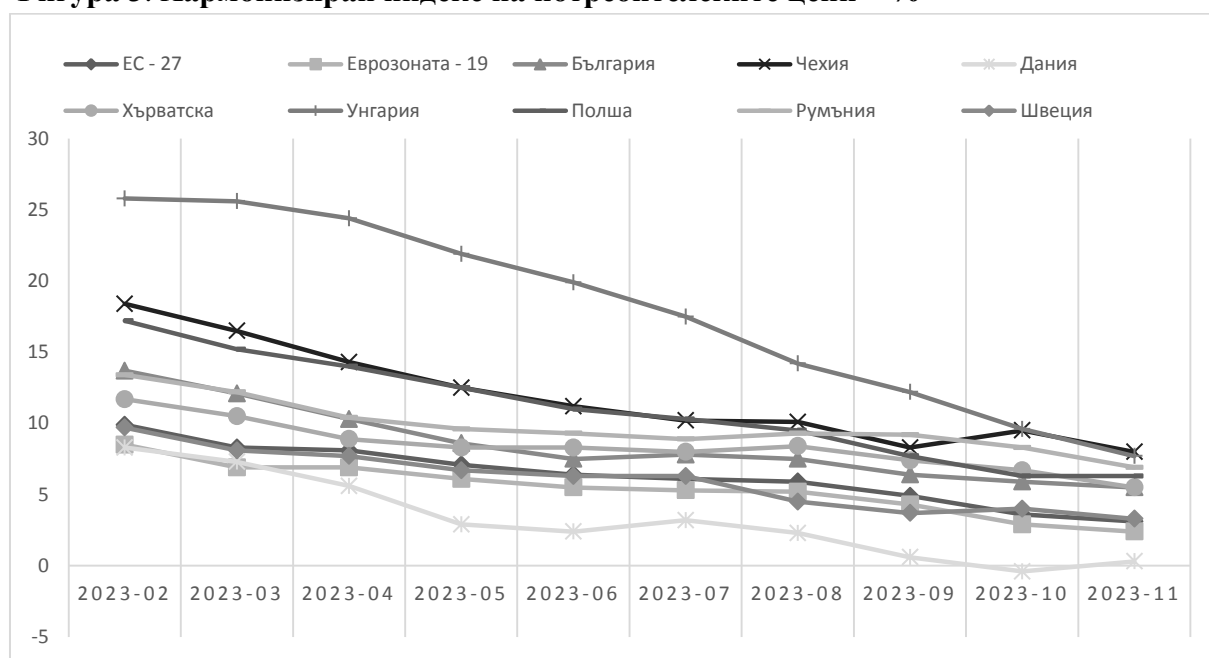

Източник: Евростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes

Фигура 2. Държавен дълг – % от БВП

Източник: Евростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes

Лихвените равнища в отделните страни също варират, като най-ниски (под 2%) са в десет страни – членки на еврозоната, и в три страни извън нея (Швеция, Дания и България). В страни като Унгария, Румъния и Полша, които са извън еврозоната лихвените равнища са над 6%, което корелира с високата инфлация при тях (Фигура 3).

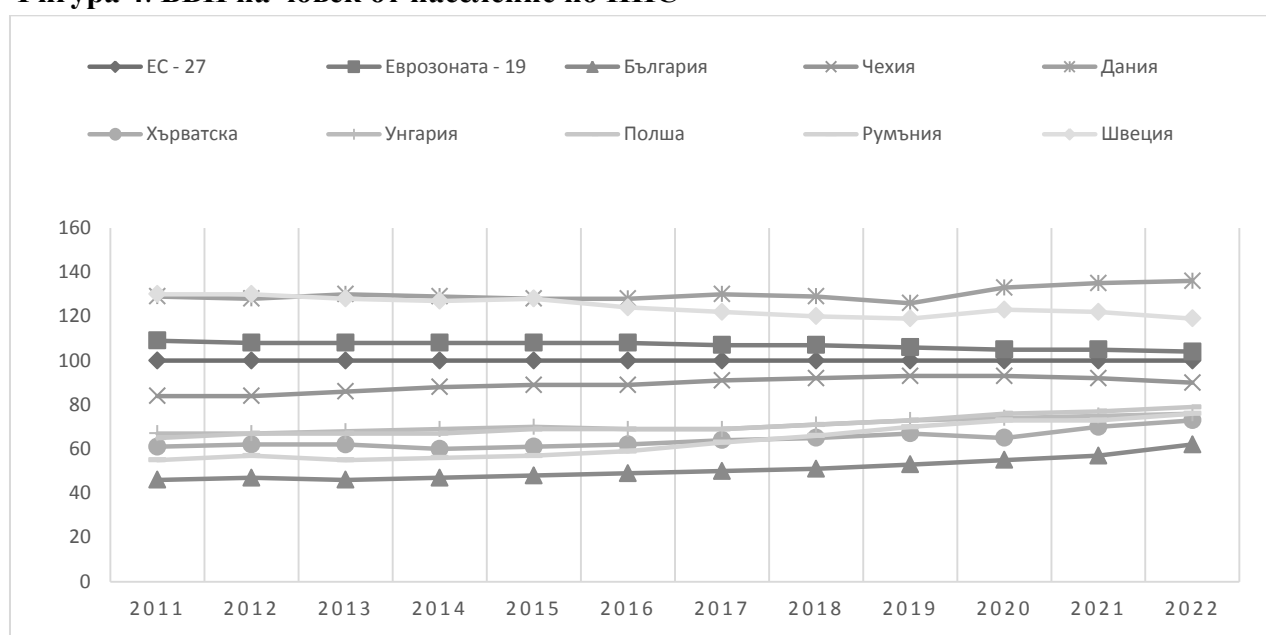
Фигура 3. Хармонизиран индекс на потребителските цени – %

Източник: Евростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes

Повишаването на лихвените проценти от ЕЦБ и централните банки на страните извън еврозоната повлиява на инфлацията и през последните месеци на 2023 г. нейният темп се забавя. В Хърватска равнището на инфлация през ноември 2023 г. се изравнява с това в България. Въпреки че България е извън паричния съюз, тя успява да намали високите равнища, регистрирани през 2022 г.

Ясно е, че официалните критерии за конвергенция са само една пренебрегвана в определени случаи дисциплинираща мярка, които не гарантират реално сходство в икономическото развитие на отделните страни, затова номиналната конвергенция се явява важен фактор за вземане на решение за участие в този валутен съюз. Равнището на постигнат БВП на човек от населението по паритет на покупателната способност дава представа за икономическото сближаване между отделните страни (Фигура 4). България е с най-ниската стойност, която бележи нарастване в разглеждания 12-годишен период. Сближаването се подобрява в резултат както на напредъка на страната, така и на влошаването на икономическото представяне на други държави, като Гърция например. Намаление се наблюдава и в добре развитите икономики на Германия, Нидерландия, Австрия и Финландия.

Фигура 4. БВП на човек от население по ППС

Източник: Евростат, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes

Основният критерий за реална конвергенция, който оценяват страните извън еврозоната, показва все още големи различия, като България изостава от средните европейски стойности. Страната е с най-нисък резултат, като следващата държава е Хърватска. Въпреки голямото различие при този показател и неотговаряне на два от критериите от Маастрихт Хърватска е приета за член на еврозоната от началото на 2023 г. Това поставя въпроса за момента на постигане на сходство – дали е важно това да се случи преди приемането на единната валута, или след това, като се работи за промяна на институциите и инструментите, които да разрешават различните проблеми на участващите страни.

Унгария и Чехия, които все още не са приели еврото, поддържат идеята за необходимост от реална конвергенция. Според гуверньора на ЦБ на Унгария Матолчи Унгария ще е готова да се включи в паричния съюз, когато достигне „почти 90% от средното ниво на развитие на Европейския съюз“. Това трябва да се случи до 2030 г. В края на 2022 г. премиерът на Чехия Петер Фиала потвърди, че страната няма да приеме

еврото в мандата на сегашното правителство – „... страната не се е съгласила да приеме еврото, защото кабинетът не го смята за реалистично в момента“. От началото на 2024 г. Чехия променя позицията си и изразява готовност да започне конкретни стъпки за преминаване към въвеждане на единната валута, като резултатът на индекса на БВП/човек от населението по ППС за 2022 г. е 90, което говори за силно сближаване на икономиката със средните равнища на ЕС. Тя постига еднакъв резултат с този на Словения, като двете държави са единствените от бившите социалистически страни с подобно равнище на конвергенция.

Хърватска приема еврото въпреки по-ниското равнище на БВП/човек от населението по ППС, докато Полша няма официално решение по въпроса. За разлика от тях, Дания е договорила клауза за неучастие в еврозоната още в самото начало и е обвързала валутата си. Шведите отхвърлят приемането на еврото на референдум през 2003 г., като над 50% от населението е против смяна на валутата.

България е в чакалнята за приемане в еврозоната и се опитва да отговори на формалните критерии. Все още два от критериите не са изпълнени – в страната има висока инфлация и бюджетен дефицит извън разрешените равнища. Формалните критерии не могат да бъдат изпълнени, а така също и неформалните за постигане на достатъчно високо сходство на икономиката. Единственият инструмент за икономическо въздействие в еврозоната – паричната политика, не е достатъчен за стимулиране на устойчиво развитие на икономиката и разрешаване на проблема с разслоението в обществото. В България коефициентът на Джини е с най-висока стойност, което при ограничена фискална политика ще продължи да се задълбочава, а това е съществен проблем пред потенциала за развитие на стопанството на страната. Анализатори на българската икономическа и политическа система също не подкрепят влизането в един незавършен валутен съюз. „Защо бихте искали да промените система, която работи много добре от 25 години“ (2022 г., Стив Ханке)? Има по-важни и приоритетни за страната дейности, които е необходимо да бъдат извършени, а именно справяне с корупцията, за да се повиши икономическото представяне на националното стопанство. Еврото няма да се превърне в стимул за икономическо развитие и просперитет, то може да бъде следваща стъпка след разрешаването на важни национални проблеми, които спъват по-доброто представяне и включващото развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Създаването на икономическо и парично обединение в Европа е труден процес поради противоречията между политическите цели и икономическите реалности на страните, които са включени, и на тези, които са приели идеята за бъдещо въвеждане на единната европейска валута. Формалните критерии се изпълняват непълно и непостоянно, а дори Хърватска е приета, без да отговаря на всички критерии, което поставя въпроса за приоритизирането на политическите над икономическите резултати. По време на кризи се засилват проблемите в задлъжнелите страни членки, а това се отразява и на икономическото им представяне – в Гърция, Италия и Испания се понижава БВП/човек от населението по ППС и се регистрират високи равнища на безработица. Силната задлъжнялост и ограниченията спрямо бюджетния дефицит не позволяват на фискалната политика да противодейства на рестриктивната монетарна политика на

Европейската централна банка. Повишаването на лихвените равнища създава затруднения с изплащането на натрупания държавен дълг и затруднява изпълнението на ограничението на бюджетния дефицит. На етапа, на който се намира еврозоната, е нужно да се разрешат натрупаните икономически проблеми и да се заложи на постигне на реална икономическа конвергенция на участващите. Този процес трябва да е съпроводен от допълнителни институции, за да се превърне паричната зона в единна организация, която успешно управлява специфичните шокове за отделните страни членки и не търси разрешаване на дефицити чрез включване на нови страни с цел солидарно разпределение на дълговото бреме.

БИБЛИОГРАФИЯ

Сарийски, Г. [Sariyski] от Института за икономически изследвания на БАН в интервю за „Телеграф“, 27.11.2023, достъпно на: <https://telegraph.bg/obshtestvo/novini/doc.-grigor-sarijski-ot-instituta-za-ikonomicheski-izsledvaniia-na-ban-plashtaneto-v-broj-pazi-pravata-ni.-dalech-sme-ot-gotovnost-za-evrozonata-kaza-ekspertyt-pred-telegraf-396990>

Евростат [Eurostat], https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/all_themes

Изявление на гуверньора на ЦБ на Унгария Матолчи. *Унгария е готова да приеме еврото, но през 2030 г.*, 05.06.2023, достъпно на: <https://news.bg/world/ungariya-e-gotova-da-prieme-evroto-no-prez-2030-g.html>

Изявление на премиера на Чехия Петер Фиала. *Чехия не е готова да приеме еврото, обяви националната банка*, 7.12.2022, достъпно на: <https://euractiv.bg/section/%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8/news/%D1%87%D0%B5%D1%85%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%BC%D0%B5-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%8F%D0%B2/>

Ханке, С. [Hanke] в интервю за bTV: *Българският народ ще загуби от приемането на еврото*, 13.05.2022, достъпно на: <https://btvnovinite.bg/predavanja/tazi-sutrin/prof-stiv-hanke-ekskluzivno-pred-btv-balgarskijat-narod-shte-zagubi-ot-priemaneto-na-evroto.html#>

Стиглиц, Дж. (2016) *Еврото. Как една обща валута застрашава бъдещето на Европа?* София: Изток-Запад, с. 462 [Stiglits, Dzh. (2016) *Evroto. Kak edna obshta valuta zastrashava badeshteto na Evropa?* Sofia: Iztok-Zapad, s. 462]

Belanger, M.-E. (2015) *Deterritorialization and Europeanization: a Deleuzian Reading of EU's Enlargement*, Paper prepared for the 2nd annual ICPP conference, Milan Friday, July 3rd. International relations meeting Critical Policy studies, достъпно на: <https://www.ippapublicpolicy.org/file/paper/1433846235.pdf>

Bobeva, D. (2023) *It Is not about Croatia and Bulgaria: It Is about the Fundamentals of Membership of the Euro Area*, May 2023 SEER 2(2023): 50 Follow journal, DOI: 10.5771/1435-2869-2022-2.

Centre for European Policy (2019) *20 Years of the Euro: Winners and Losers*.

Cohen, B. (2003) *The Geopolitics of Currencies and the Future of the International System*, достъпно на: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/work-document/the-geopolitics-of-currencies-and-the-future-of-the-international-system/>

Deleuze, G., Guattari, F. (1980) *A Thousand Plateaus*. London and New York: Continuum, 2004. Vol. 2 of Capitalism and Schizophrenia. 2 vols. 1972 – 1980. Trans. of Mille Plateaux. Paris: Les Editions de Minuit.

Deleuze, G., Guattari, F. (1972) *Anti-Oedipus*. London and New York: Continuum, 2004. Vol. 1 of Capitalism and Schizophrenia. 2 vols. 1972 – 1980. Trans. of L'Anti-Oedipe. Paris: Les Editions de Minuit.

Еко, L. (2021) *Deterritorialization*. In book: The Blackwell Encyclopedia of Sociology, DOI: 10.1002/9781405165518.wbeos1786.

Friedman, M. (1997) *Why Europe Can't Afford the Euro*. Times (London), 19 November 1997, достъпно на: <https://miltonfriedman.hoover.org/internal/media/dispatcher/271070/full>

Politico.eu (2018) *Blueprint for a democratic renewal of the eurozone. Strengthening the monetary union requires a significant leap in governance*.

Schelke, B. (2017) *The Political Economy of Monetary Solidarity: Understanding the Euro Experiment*. Online ISBN: 9780191787416, достъпно на: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198717935.001.0001>